İSTANBUL UNIVERSITY CERRAHPAŞA

HAYEF: Journal of Education, 18(3); 448-472

DOI: 10.5152/hayef.2021.21018

Geliş Tarihi / Received Date: 8 Mart, 2021
Kabul Tarihi / Accepted Date: 31 Temmuz, 2021

HAYEF: Journal of Education

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin (TYÇ) Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Durumu

Ahmet ŞİMŞEK[1], Merve Gül SEÇGİN[2]

[1]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
[2]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sınıf Öğretmenliği, İstanbul, Türkiye

Öz

Bu araştırmada, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer verilen kazanımlar bağlamında özellikle "sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler" ile "kültürel farkındalık ve ifade"nin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma durumunu incelenmiştir. Nitel yönteme göre desenlenen araştırmada, doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın verileri, 2020–2021 eğitim öğretim yılında okullarda kullanılan ve Milli Eğitim Bakanlığınca kabul edilen 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir. Kitaplaradijital ortamda erişim sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen verileri analiz etmek için betimsel analiz kullanılmıştır. Kitaplar, detaylı bir şekilde okunarak 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programında belirtilen yedi öğrenme alanı ile ilgili, her sınıf kademesine göre ayrı ayrı incelenerek ilgili yetkinlik alanlarının Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma durumunun bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki öğrenme alanlarına düzensiz bir şekilde dağıldığı görülmüştür. Araştırma kapsamında ele alınan bir başka yetkinlik alanı olan "kültürel farkındalık ve ifade"nin Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki dağılımları incelendiğinde bu yetkinlik alanının kitaplarda oldukça az yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler ders kitapları, kültürel farkındalık ve ifade, Türkiye yeterlilikler çerçevesi, sosyal bilgiler öğretim programı

Reflection of Turkish Qualifications Framework to Social Studies Textbooks

Abstract

In the present research, the reflection of the Turkish Qualification Framework within "social and civic competencies" and "cultural awareness and expression" in Social Studies textbooks in the context of the achievements included in the 2018 Social Studies curriculum was examined. In the research, which was designed according to the qualitative method, document analysis was carried out. The data of the research were obtained from the fourth, fifth, sixth, and seventh grade Social Studies textbooks used in schools in the 2020–2021 academic year accepted by the Ministry of National Education. The textbooks were accessed digitally. Descriptive analysis was used to analyze the data obtained in the study. By reading the textbooks in detail, the seven learning areas specified in the 2018 Social Studies Curriculum were examined separately according to each grade level, and an evaluation on the reflection of the relevant competency areas in the Social Studies textbooks was tried to conduct. According to the results obtained, it has been observed that social and civic competencies are distributed unevenly to the learning areas in the Social Studies textbooks. When the distribution of "cultural awareness and expression" in the Social Studies textbooks is examined, which is another competence area covered in the research, it is seen that this competence area is included rarely in the textbooks.

Keywords: Cultural awareness and expression, social studies textbooks, social studies curriculum, Turkish qualifications framework

İletişim Kurulacak Yazar / Corresponding Author: Merve Gül SEÇGİN **E-posta / E-mail:** mervegul.secgin@ogr.iu.edu.tr

Cite this article as: Şimşek, A., & Seçgin, M. G. (2021). Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin (TYÇ) bosyal bilgiler ders kitaplarına yansıma durumu. *HAYEF: Journal of Education. 18*(3): 448-472.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License
Available online at http://hayefjournal.istanbul.edu.tr/

Giriş

Sosyal Bilgiler dersi, insanların yaşamlarının çevreden etkilenişini, çevreyi etkileyiş şeklini, geçmişte ve bugün karşılaştıkları zorluklarla mücadelesini ve oluşturdukları sosyal kurumların geçmişten bugüne nasıl geldiğini konu edinmektedir. Çocukların topluma bilinçli bir şekilde dahil olmalarını sağlamayı amaçladığı söylenebilir. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler dersinin toplumla doğrudan ya da dolaylı ilgilendiği açıktır (Shamsi, 2004). Bu ders Türkiye'de ilkokul dördüncü sınıfta başlayıp yedinci sınıfa kadar devam etmektedir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının amaçları 18 maddede toplanmıştır. Bu amaçlara bakıldığında öğrencilerin; vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirilmesinin amaçlandığı görülür. Bununla birlikte öğrencilerin demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları gereği vurgulanmıştır. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunun, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunun gerekçeleriyle öğretilmesi programın amaçlarından bir diğeridir. Programın amaçları arasında toplumsal ilişkilerini düzenleyip karşılaştıkları sorunları çözmek için öğrencilerin, temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri de yer almaktadır. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemelerine de ayrıca yer verilmiştir. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri yine programın amaçları arasındadır (MEB, 2018). 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında bahsi geçen amaçların gerçekleştirilebilmesi için sahip olunması beklenilen bazı beceriler bulunmaktadır. Bu becerilere Türkiye Yeterlikler Çerçevesinde yer verilmektedir.

"Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ); Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dâhil, meslekî, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesidir" (Mesleki Yeterlik Kurumu, 2015). TYÇ'nin ortaya çıkış süreci incelendiğinde, temelde yatan etkin düşüncenin hayat boyu öğrenme olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda ülkeler, hayat boyu öğrenme ile ilişkili olan alanlara öncelik vermeye başlamıştır. Bu alanlar; bireysel gelişmeler, toplumsal beklentiler ve uluslararası uygulamalar dikkate alınarak eğitim ve istihdam politikalarının gözden geçirilmesi ve yeterlilik sistemlerinin yeniden yapılandırılması şeklinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, her ülkede ulusal yeterlilik çerçeveleri farklı yapı ve içeriklerde hazırlanmaktadır. Ulusal yeterlilik çerçeveleri; ülkelerin kendi yeterliliklerini çeşitli açılardan-tanımlama,

sınıflama, karşılaştırma- değerlendirdikten sonra yeterlilik sistemlerini yeniden yapılandırarak var olan sistemle yeni yapılandırılmış sistem arasındaki bağlantıyı kurmak amacıyla kullandıkları yaklaşımlardır. 150'ye yakın ülkede ulusal yeterlilik çerçevesi geliştirilmiş veya geliştirme süreci devam etmektedir Mesleki Yeterlik Kurumu, 2015).

Türkiye'de Ulusal Yeterlilik Çerçevesi hazırlama çalışmaları MEGEP'le (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) birlikte başlamıştır. Proje MEB tarafından koordine edilmiştir ve 2002–2007 yıllarını kapsamaktadır. Projede Ulusal Yeterlilik Çerçevesi hazırlamaya yönelik belirlenmiş birçok hedef gündeme gelmiştir. 2009-2013 Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesinde, TYÇ'nin yeterlilik esaslarının ortaya konmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur, TYÇ'nin ortak bir çalışma sonucu hazırlanması ve bu ortaklıkta MEB, Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) gibi kurum ve kuruluşların yer alması gerektiği ifade edilmiştir. MYK'nin 2008 yılında kurulmasıyla birlikte TYÇ hazırlama çalışması da başlamıştır (Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı, 2021).

Türkiye Yeterlilik Çerçevesi'nin hazırlanmasına yönelik çalışmalar 2010 yılında başlamıştır. Bu çalışmalar hem teknik hem de idari açılardan yürütülmüştür. TYÇ için gerekli kararları alabilmek adına "Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi (UYÇ) Hazırlama" ismiyle bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonda MEB, YÖK ve MYK temsilcileri yer almıştır. 2012 yılından TYÇ'nin teknik konularına ilişkin olarak görüş alış verişinde bulunmak adına bir süreç işlemiştir. 2013 yılnda ise TYÇ'nin yönetmeliğini de içine alan ve süreci sonlandıracak görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda henüz taslak halindeki TYÇ Belgesi; 2013 Nisan ayında düzenlenen TYÇ Uluslararası Konferansı'nda görüş alınmak üzere sunulmuştur. Taslak belgeye;Avrupa Komisyonu ve AYÇ Danışma Grubu başta olmak üzere 200'den fazla uluslararası ve ulusal katılımcı yorum getirmiştir (Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı, 2021).

"MEB ve YÖK başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, meslek örgütleri ve ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde hazırlanan "Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" Bakanlar Kurulunun 2015/8213 sayılı Kararıyla 19 Kasım 2015 tarihli ve 29537 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik gereğince MYK Yönetim Kurulu tarafından onaylanmış olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi, 2/1/2016 tarih ve 29581 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir" (Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı, 2021, para.12).

TYÇ'de, eğitim sisteminin hedeflediği yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmek için öğrencilerin ulusal ve

uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan genel yetkinlikler şöyle belirlenmiştir (MEB, 2018):

1) *Anadilde iletişim*
2) *Yabancı dillerde iletişim*
3) *Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler*
4) *Dijital yetkinlik*
5) *Öğrenmeyi öğrenme*
6) *Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler*
7) *İnisiyatif alma ve girişimcilik*
8) *Kültürel farkındalık ve ifade*

Bu araştırmada inceleme alanı sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları olduğu için Sosyal Bilgilerle doğrudan ilişki kurulabilecek yetkinlik alanlarından ikisi üzerinde durulmuştur. Bu yetkinlik alanları; "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade" olarak seçilmiştir. Bu iki yetkinlik alanının neleri kapsadığına bakmak, konuyu anlamak adına yararlı olacaktır.

Sosyal Bilgilere Yansıyan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi

Sosyal yetkinlikler; kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermektedir. Sosyal yetkinliklerle hedeflenenler bireylerin toplum ve çalışma hayatına etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak; bireyleri, bu ortamlarda karşılaşılan problemleri veya çatışmaları çözebilecek becerilerle donatmaktır. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler; bireylerin medeni hayat içerisinde varlıklarını devam ettirebilmeleri sağlayacak her türlütoplumsal,siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiyle donatılmasıdır. Kültürel farkındalık ve ifadeyse; bireylerin duygularını, görüşlerini, deneyimlerini ortaya koyarken çeşitli kitle iletişim araçlarının da içinde yer aldığı, müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar gibi sanat dallarının kullanımıyla yaratıcılığı ön plana çıkarmayı önemseyen bir yetkinlik alanı olarak tanımlanabilir (Mesleki Yeterlik Kurumu, 2015).

Araştırmada sosyal ve vatandaşlıkla ilgili olan yetkinlikler; sosyal yetkinlikler ile vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Sosyal yetkinlikler kısmında kişilerarası ve kültürlerarası ilişkiler üzerinde durulmuştur. Kişilerarası yetkinlikler, sosyal zeka ile ilişkilendirilmektedir. Bu yetkinlik alanında başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurma, iş birliği içerisinde bulunma ve çatışmaları yönetme becerileri yer almaktadır. Bireylerin birbirleriyle sağlıklı ilişkiler kurmalarında empati ve duyguların etkili bir şekilde yönetilmesi ön plana çıkmaktadır. İş birliği içinse şunlar söylenebilir; fikir beyan etme, başka fikirleri dinleme ve tartışma, değerlendirme, taktiksel hareket edebilme becerisini barındırmaktadır. Son olarak çatışmaları yönetme becerisi, var olan problemleri analiz etmek, ihtiyaçları ve amaçlanan şeyleri önceliklerine göre sıralayabilmektir (Rychen ve Salganik, 2003).

Kültürlerarası yeterlilikler, başka kültürel, etnik, ulusal, coğrafik ve dinsel topluluklara mensup kişilerle başarılı etkileşimde bulunma becerilerini temsil etmektedir (Zylkiewicz-Plonska ve Acienė, 2014). Başka bir ifade ile kültürlerarası yeterlilik, bir bireyin farklı kültürlerden insanlarla etkili iletişim kurarak; onlara saygı duyması, hoşgörülü davranmasıdır. Bu yetkinlik alanı tanıdık olmayan durumlarla karşılaşıldığında var olan kültürel bilgiyi kullanarak anlamayı sağlama, farklı kültürlerden insanların dilini kullanabilme yeteneklerini de içermektedir (Foncha ve Sivasubramaniam, 2014).

Vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler kısmında topluma uyum sağlama, medeni hayata katılım ve siyasal yapılanma üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda; topluma etkin bir şekilde katılım, devletlerin yapılanması, hak ve özgürlükleri bilme ve kullanma ön plana çıkmaktadır. Aşağıdaki görselde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler araştırmacı tarafından oluşturulan Şekil 1'de gösterilmiştir.

Kültürel farkındalık ve ifadede öğrencilerin duygu, deneyim ve düşüncelerini ifade ederken; müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatları kullanarak görüşlerini yaratıcı bir şekilde ortaya koyması üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda; öğrencilerin görüş bildirirken bahsi geçen araçları kullanması ön plana çıkmaktadır.

Sosyal Bilgiler alanında özellikle program inceleme araştırmalarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Dinç ve Doğan, 2010; Şen, 2019; Turan, 2018; Yalçın ve Akhan, 2019). Değişen öğretim programlarıyla birlikte araştırmalar da bu yönde ağırlık kazanmıştır. Araştırmalarda öğretim programları başlı başına ele alındığı gibi bu programların ders kitaplarına yansımaları da incelenmiştir. Güncel Sosyal Bilgiler

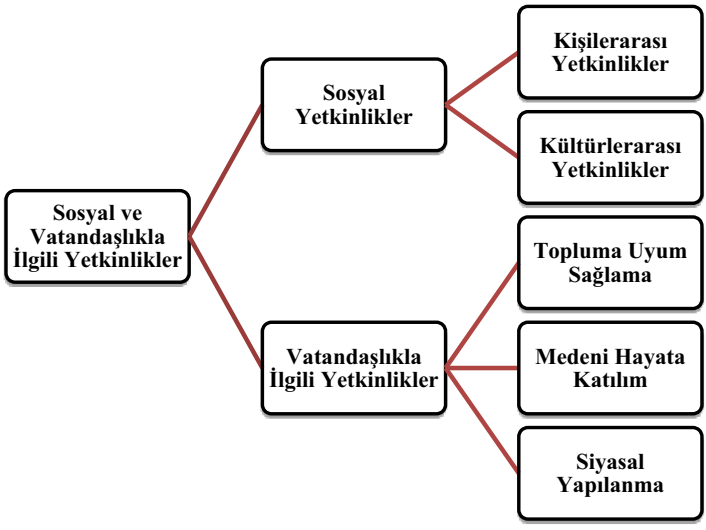

Şekil 1.
Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinliklerin Gösterimi.

Öğretim programı ile diğer Sosyal Bilgiler Öğretim programlarının karşılaştırması da alanda sıklıkla çalışılan konular arasındadır (Akpınar ve Kaymakçı, 2012; Dere, 2018; Semenderoğlu ve Gülersoy, 2005;). Alanyazındaki araştırmaların bir kısmındaysa Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ve öğretim programlarının değerler ve beceriler açısından incelendiği görülmektedir (Gömleksiz ve Cüro, 2011; Kafadar, Öztürk ve Katılmış, 2018; Karasu-Avcı ve Faiz, 2018; Mutluer, 2013; Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

2018 Sosyal Bigiler öğretim programının TYÇ temelli yapısı, TYÇ kapmasında ele alınan becerilerin önemini vurgulamaktadır. Çocukların bahsi geçen becerileri edinip, bu becerileri yaşam boyu hayatlarına katmalarının kritik olduğu ifade edilebilir.Sosyal Bilgiler öğretim programının yansıması ve derslerde kullanılan ana materyal şüphesiz ki Sosyal Bilgiler ders kitaplarıdır. Bu sebepten TYÇ'nin sadece öğretim programındaki durumunu değil, aynı zamanda ders kitabındaki yansımasını incelemek önemli görülmüştür. Bu perspektifle çalışmanın problem durumu şöyle ortaya çıkmıştır: "Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler" ile "Kültürel farkındalık ve ifade"nin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma durumu nasıldır? Bu ana problemden hareketle araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1) "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabına yansıması nasıldır?
2) "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabına yansıması nasıldır?
3) "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabına yansıması nasıldır?
4) "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabına yansıması nasıldır?
5) "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin sınıf düzeyinde farklılaşması nasıldır?

Yöntem

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yönelik bir inceleme yapıldığı için araştırmanın yöntemi doküman analizidir. Doküman analizi başlı başına bir yöntem olarak ele alınabileceği gibi uygulanan nitel araştırma desenlerinden herhangi biri için ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir. Doküman analizi, hedeflenen araştırma konularıyla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Bu materyaller; ders kitapları, program yönergeleri, film, video ve fotoğraf vb. şeylerle örneklendirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Veri Toplanan Dokümanlar ve Toplama Süreci

Araştırmanın verileri, 2020–2021 eğitim öğretim yılında okullarda kullanılan ve Milli Eğitim Bakanlığınca (MEB) kabul edilen 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders

kitaplarından elde edilmiştir. Kitaplara hem basılı olarak hem de dijital ortamda erişim sağlanmıştır. Ders kitaplarıyla ilgili diğer bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla ilk olarak, okullar aracılığıyla dördüncü sınıf, beşinci sınıf, altıncı sınıf ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının basılı hallerine ulaşılmıştır. İkinci aşama olarak internet üzerinden ilgili kitaplar indirilmiş ve kitaplara dijital olarak erişim sağlanmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından oluşturulan çerçeveye göre toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, elde edilen veriler belirli kategorilere göre analiz edildiği için betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler önceden belirlenmiş kategorilere göre özetlenip yorumlanır. Elde edilen veriler, sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Ardından yapılan bu betimlemeler açıklanarak ve yorumlanarak neden-sonuç ilişkisi ortaya konmaya çalışılır. Buradan hareketle bir takım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada kullanılan betimsel analizin çerçevesi şu şekilde oluşturulmuştur:

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler araştırmacı tarafından sosyal yetkinlikler ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Sosyal yetkinlikler, kişilerarası yetkinlikler ve kültürlerarası yetkinlikler alt başlıkları halinde incelenmiştir. Araştırmacı kişilerarası yetkinlikler başlığını aşağıda verilen sorular ekseninde ele almaya çalışmıştır:

1. Ders kitaplarında kişilerarası ilişkilerde empati, saygı, hoşgörü, dayanışma gibi değerler gözleniyor mu?
2. Ders kitaplarında kişilerarası ilişkilerde işbirliği ve çatışma çözme becerileri yer alıyor mu?
3. Ders kitaplarında yer alan kişilerarası ilişkiler fikir beyan etme, başka fikirleri dinleme, değerlendirme gibi becerileri barındırmakta mıdır?

Sosyal yetkinliklerin ikinci alt başlığı olan kültürlerarası yetkinliklerse aşağıda verilen sorular ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır:

1. Ders kitapları toplumun içinde farklı kültürlere mensup kişilerle sağlıklı ilişkiler kurulmasına yönelik davranışları barındırmakta mıdır?
2. Ders kitapları başka coğrafyalardan farklı kültürlere mensup kişilerle sağlıklı ilişkiler kurulmasına yönelik davranışları barındırmakta mıdır?
3. Ders kitaplarında başka coğrafyalardan farklı kültürlere mensup insanlara karşı olan davranışlarda saygı ve hoşgörü gözlenebiliyor mu?
4. Ders kitaplarında toplumun içinde farklı kültürlere mensup kişilere karşı olan davranışlarda saygı ve hoşgörü gözlenebiliyor mu?

Vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, topluma uyum, medeni hayata katılım ve sosyal yapılanma alt başlıkları halinde incelenmiştir. Araştırmacı topluma uyum başlığını aşağıda verilen sorular ekseninde ele almaya çalışmıştır:

1. Ders kitaplarında bireylerin topluma etkin bir şekilde katılımını destekleyen içeriklerin kullanımı söz konusu mudur?
2. Ders kitaplarında toplum içinde üstlenilen rollerin ve sorumlulukların yeri var mıdır?

Vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin ikinci alt başlığı olan medeni hayata katılım aşağıda verilen sorular ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır:

1. Ders kitaplarında sahip olunan hak ve özgürlüklere yönelik yansımalar nelerdir?
2. Ders kitaplarında sahip olunan hak ve özgürlüklerin kullanılması ön planda mıdır?

Vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin üçüncü alt başlığı olan siyasal yapılanma aşağıda verilen sorular ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır:

1. Ders kitaplarında devlet yapılanmaları ile ilgili ne gibi bilgiler yer almaktadır?

Araştırmanın ikinci yetkinlik alanı olan, kültürel farkındalık ve ifade ise aşağıda verilen sorular ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır:

1. Ders kitaplarında müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlara ilişkin öğelere yer verilmekte midir?
2. Ders kitaplarında öğrencilerin duygu, düşünce, deneyim ve görüşlerini yaratıcı bir şekilde ifade etmesine olanak sağlayacak; müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatların kullanımına yönelik içerikler mevcut mudur?

Yukarıda belirtilen sorular çerçevesinde ders kitapları detaylı bir şekilde okunarak 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programında belirtilen yedi öğrenme alanı ile ilgili, her sınıf kademesine göre ayrı ayrı ele alınmıştır. Verilerin analizi daha önce belirlenen Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin yer aldığı kategoriler ve belirtilen önemli noktalar açısından yapılmıştır. Betimsel analiz yapıldıktan sonra, analizin içeriği bir uzman tarafından kontrol edilmiştir. Araştırmacıların ayrı ayrı yaptıkları kodlamalar üzerinden başka bir uzmandan daha yardım alınarak karşılaştırma yapılmış, bununla güvenirliği sağlama adına iç tutarlılık arttırılmaya çalışılmıştır. Miles ve Huberman tarafından, araştırmacılar arasındaki görüş birliğini ortaya koymak için geliştirilen formüle göre uyum yüzdesinin %70'ten yüksek olması beklenir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2021). Bu araştırmada ise uyum yüzdesi %76.8 olarak bulunmuştur. Yine araştırma bulgularından yeri geldiğince doğrudan alıntılar verilmiştir. Bilindiği gibi bulguların bir bölümünün orijinalliği bozulmaksızın doğrudan verilmesi araştırmanın

iç güvenilirliğini yükselten önemli önlemlerden biri olarak tanımlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin geçtiği ifadeler için frekanslar oluşturulurken birim olarak anlam bütünlüğü seçilmiştir. Böylece bu yetkinliklerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada betimsel analizden elde edilen bulgulara beş başlık şeklinde yer verilmiştir:

Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadeye İlişkin Bulgular

Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına yönelik yapılan betimsel analizle "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade" yetkinlik alanlarının yansıma durumu incelenmiştir. Ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin geçtiği ifadelerin her biri için frekans verilmiştir. Aşağıda dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına ilişkin frekans tablosu yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde; dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin toplam 120 frekans bulunduğu görülmektedir.

Tablo 1.
Ders Kitaplarına İlişkin Bilgiler

Ders Kitabı	Yazarı	Kabul Yılı	Yayınevi
4. sınıf Sosyal Bilgiler	Sami Tüysüz	2018–2019 öğretim yılı	Tuna matbaacılık
5. Sınıf Sosyal Bilgiler	Seçil Büket Harut	2019–2020 öğretim yılı	Ata yayıncılık
6. sınıf Sosyal Bilgiler	Erhan Şahin	2020–2021 öğretim yılı	Anadol yayıncılık
7. sınıf Sosyal Bilgiler	Hikmet Azer	2019–2020 öğretim yılı	Ekoyay yayıncılık

Tablo 2.
Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler (f)	%	Kültürel Farkındalık ve İfade (f)	%
Birey ve Toplum	28	23	14	26
Kültür ve Miras	14	12	9	17
İnsanlar Yerler ve Çevreler	6	5	8	15
Bilim Teknoloji ve Toplum	9	7	5	9
Üretim Dağıtım ve Tüketim	20	17	5	9
Etkin Vatandaşlık	34	28	9	17
Küresel Bağlantılar	9	8	4	7
Toplam (f)	120		54	

Frekansların dağılımı incelendiğinde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin %28 oranında (f: 34) en fazla etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. Bu öğrenme alanını %23 (f: 28) oranla birey ve toplum takip etmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin en az dağılım gösterdiği alansa %5 (f: 6) oranla insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanıdır.

Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili toplam 54 frekans bulunmaktadır. Frekansların dağılımı incelendiğinde kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili yetkinliklerin %26 oranında (f: 14) en fazla birey ve toplum öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. İlgili yetkinliğin en az dağılım gösterdiği alansa, %7 (f: 4) oranla küresel bağlantılar öğrenme alanıdır.

4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin düzenli bir dağılım göstermediği görülmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, birey ve toplum, etkin vatandaşlık gibi belli başlı öğrenme alanlarında yığılma gösterirken diğer öğrenme alanlarında görülme sıklığı azalmaktadır. Aşağıda Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin örnek ifadelere yer verilmiştir:

"…Oysa ırk, dil, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin hangi düşünceden veya ülkeden olursa olsun her insan saygıya değer bir varlıktır…" (Birey ve Toplum, s.29)

"Çocuk olarak haklarımızı kullanma konusunda çeşitli engellerle karşılaşabiliriz. Ancak ben bunları aşabilecek güçte olduğumuza inanıyorum. Arkadaşlar biz gücümüzü Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden alıyoruz…." (Etkin Vatandaşlık, s.153)

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde özellikle insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında ciddi bir azalma olduğu görülmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, sosyal yetkinlikler ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler olarak iki başlık şeklinde değerlendirildiğinde, ders kitabında vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin sosyal yetkinliklere göre daha ağırlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere örnek olabilecek bir ifadeye yer verilmiştir:

"…Eğer yanlışlıkla böyle bir ürün almışsak hemen iade etmeliyiz. Tüketiciler olarak bunun hakkımız olduğunu bilmeli ve bu hakkı kullanmaktan çekinmemeliyiz." (Üretim Dağıtım ve Tüketim, s.133)

Kültürel farkındalık ve ifadeye ilişkin dağılımla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin dağılım karşılaştırıldığında kültürel farkındalık ve ifadeye ait frekansın daha az olduğu görülmektedir. Aşağıda birey ve toplum öğrenme alanından alınmış bir alıntıya yer verilmiştir:

"...O yıl sene sonu tiyatro etkinliğinde Kırmızı Başlıklı Kız'ı oynadım." (Birey ve Toplum, s. 17).

Ders kitabında kültürel farkındalık ve ifadeye ait en yüksek frekans birey ve toplum öğrenme alanında yakalanmıştır.

Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadeye İlişkin Bulgular

Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına yönelik yapılan betimsel analizle "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfade" yetklinlik alanının yansıma durumu incelenmiştir. Ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin geçtiği ifadelerin her biri için frekans verilmiştir. Aşağıda beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına ilişkin frekans tablosu yer almaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde; beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin toplam 98 frekans bulunduğu görülmektedir. Frekansların dağılımı incelendiğinde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin %41 oranında (f: 40) en fazla etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. Bu öğrenme alanını %24 (f: 23) oranla birey ve toplum takip etmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin en az dağılım gösterdiği alansa %4 (f: 4) oranla küresel bağlantılar öğrenme alanıdır.

Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, kültürel farkındalık ve ifadeye ilişkin toplam 29 frekans bulunmaktadır. Frekansların dağılımı incelendiğinde kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili yetkinliklerin %24 oranında (f: 7) en fazla birey ve toplum öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. İlgili yetkinliğin en az dağılım gösterdiği alansa %3 (f: 1) üretim dağıtım ve tüketimdir.

5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin düzenli bir dağılım göstermediği görülmektedir. Bir önceki sınıf seviyesiyle

Tablo 3.
Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Geçen Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadenin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler (f)	%	Kültürel Farkındalık ve İfade (f)	%
Birey ve Toplum	23	24	7	24
Kültür ve Miras	7	7	4	14
İnsanlar Yerler ve Çevreler	5	5	5	17
Bilim Teknoloji ve Toplum	7	7	4	14
Üretim Dağıtım ve Tüketim	12	12	1	3
Etkin Vatandaşlık	40	41	6	21
Küresel Bağlantılar	4	4	2	7
Toplam (f)	98		29	

karşılaştırıldığında ise toplam frekansta ciddi bir düşüş görülmektedir. İlgili yetkinlik etkin vatandaşlık öğrenme alanında yığılma gösterirken diğer öğrenme alanlarında görülme sıklığı azalmaktadır. Aşağıda, Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere örnek olabilecek bir ifadeye yer verilmiştir:

"Eğitim ve öğretim hakkı; dil, ırk, cinsiyet, din ayrımı gözetmeksizin herkesin temel hakkıdır ve bu hak Anayasa'mızda 42. Madde ile güvence altına alınmıştır…" (Etkin Vatandaşlık, s. 143).

Küresel bağlantılar öğrenme alanında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde ciddi bir azalma olduğu görülmektedir. Aşağıda, küresel bağlantılar öğrenme alanında geçen ve sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere örnek olabilecek sınırlı ifadelerden birine yer verilmiştir:

"… Mecliste Alanya'da yaşayan yerleşik yabancıların sorunları belediyeye aktarılıyor, dil konusunda destek veriliyor. İlçede yaşayan yabancıların ülkelerinin bağımsızlık bayramları, Noel, Paskalya etkinlikleri yerli ve yabancı yerleşiklerin katılımıyla kutlanıyor. Yabancılar ramazan ayında da iftarlara katılıyor ve iftar davetleri veriyorlar." (Küresel Bağlantılar, s. 171)

Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, tıpkı dördüncü sınıf ders kitabında görüldüğü gibi vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin sosyal yetkinliklerden daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Her iki yetkinlik de frekans olarak düşük olsa da sosyal yetkinlikler yok denecek kadar azdır. Aşağıda Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin diğer ifadelere yer verilmiştir:

"Örneğin okulda öğrenci; ailede çocuk, kardeş, abla, ağabey; okul takımında kaptan ya da kaleci olmak rollerimizden bazılarıdır. Aynı anda birden fazla rolümüz olabilir. Bu roller bize bazı haklar da sağlar. Haklarımızı bilip onları yerinde ve zamanında kullanmamız gerekir…" (Birey ve Toplum, s. 18)

"… Depreme maruz kalan insanlarda korku, endişe ve çaresizlik durumları oluşur. Dayanışma ve iş birliği, bu sorunların azaltılması ve yaşanılan acıların paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir." (İnsanlar, Yerler ve Çevreler, s. 82)

Kültürel farkındalık ve ifadeye ilişkin yetkinlik alanına yönelik dağılım incelendiğinde, frekans sayısının bir önceki sınıf kademesine göre daha da düştüğü görülmektedir. Aşağıda 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan kültürel farkındalık ve ifadeye örnek olabilecek alıntılara yer verilmiştir:

"…Ödevimde kullandığım Azerbaycan halk oyunlarında giyinilen kıyafetleri ve el sanatlarına ait örnekleri sizlerle paylaşıyorum." (Birey ve Toplum, s. 13)

"Bayrak sevgisini konu edinen birçok şiir kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Arif Nihat Asya tarafından yazılan "Bayrak" şiiridir…" (Devamında Bayrak şiirine yer verilmiştir. Etkin Vatandaşlık, s. 156)

Alıntılar; kültürel farkındalık ve ifadeye ilişkin en yüksek frekans gösteren iki öğrenme alanından seçilmiştir.

Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadeye İlişkin Bulgular

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına yönelik yapılan betimsel analizle "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfade" yetkinlik alanının yansıma durumu incelenmiştir. Ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin geçtiği ifadelerin her biri için frekans verilmiştir. Aşağıda altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına ilişkin frekans tablosu yer almaktadır.

Tablo 4 incelendiğinde; altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin toplam 229 frekans bulunduğu görülmektedir. Frekansların dağılımı incelendiğinde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin %43 oranında (f: 98) en fazla etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. Bu öğrenme alanını %27 (f: 62) oranla birey ve toplum takip etmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin en az dağılım gösterdiği alanlar; %1 (f: 2) oranla insanlar yerler ve çevreler ile küresel bağlantılar öğrenme alanlarıdır.

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, kültürel farkındalık ve ifadeyle ilgili yetkinliklere ilişkin toplam 32 frekans bulunmaktadır. Frekansların dağılımı incelendiğinde kültürel farkındalık ve ifadenin %25 oranında (f: 8) en fazla bilim

Tablo 4.
Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Geçen Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadenin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler (f)	%	Kültürel Farkındalık ve İfade (f)	%
Birey ve Toplum	62	27	5	16
Kültür ve Miras	14	6	5	16
İnsanlar Yerler ve Çevreler	2	1	3	9
Bilim Teknoloji ve Toplum	24	10	8	25
Üretim Dağıtım ve Tüketim	27	12	6	19
Etkin Vatandaşlık	98	43	1	3
Küresel Bağlantılar	2	1	4	12
Toplam (f)	229		32	

teknoloji ve toplum öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. İlgili yetkinliğin en az dağılım gösterdiği öğrenme alanıysa, %3 (f: 1) oranla etkin vatandaşlıktır.

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler beşinci sınıf ders kitabına oranla artış sağlamış olsa da yine de düzenli bir dağılım göstermemektedir. İlgili yetkinlik özellikle etkin vatandaşlık öğrenme alanında yığılma gösterirken insanlar yerler ve çevreler ile küresel bağlantılar öğrenme alanlarında görülme sıklığı hiç yok denecek kadar azdır. Özellikle insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında sosyal yetkinlikler frekansının sıfır olduğu görülmektedir. Aşağıda etkin vatandaşlık öğrenme alanından alınmış bir alıntıya yer verilmiştir:

"Demokrasinin temel ilkelerinden biri, vatandaşların ülke yönetimine katılmasıdır. Bizler de görüş ve kanaatlerimiz doğrultusunda demokrasinin bir gereği olarak ülke yönetimine katılmalı ve yönetimin karar alma sürecinde etkili olmalıyız." (Etkin Vatandaşlık, s. 211)

Küresel bağlantılar öğrenme alanında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili frekansın 2 olması bu öğrenme alanının ilgili yetkinlik açısından ne kadar kısır olduğunu göstermektedir. Bu sınıf kademesinde de sosyal yetkinliklerin vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere oranla geri planda kaldığı görülmektedir. Aşağıda Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan sosyal ve vatandaşlıkla İlgili yetkinliklere ilişkin diğer ifadelere yer verilmiştir:

"Yaşamımız boyunca bizden farklı özelliklere sahip bireylerle karşılaşabiliriz. Örneğin bazı insanların konuştuğu dil, bizim konuştuğumuz dilden farklıdır. Bazı insanlar bizim inandığımız dinden farklı dinlere inanır. Bazı insanların maddi durumu bizimkinden daha iyi, bazılarınınki ise daha kötü olabilir. İnsanlar arasında karşılaşılabilecek bunun gibi farklılıklar doğaldır. Bu farklılıklar insan ilişkilerinde davranışların belirlenmesinde etken olmamalıdır. Bireyleri oldukları gibi kabullendiğimizde onlarla uyum içinde yaşamamız da kolaylaşır." (Birey ve Toplum, s. 18)

"... Bu durumda Türk Patent ve Marka Kurumuna başvurarak buluşunuz için patent belgesi alabilirsiniz. Bu aşamada yapmanız gerekenlerle ilgili yanda ana sayfası verilen Genel Ağ adresini ziyaret edebilirsiniz." (Bilim Teknoloji ve Toplum, s. 143)

Kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili yetkinlik alanının beşinci sınıfa nazaran altıncı sınıf ders kitabında artış gösterdiği görülmektedir. Aşağıda 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından alınan kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili alıntıya yer verilmiştir:

"Hun Türklerine ait Oğuz Kağan Destan'ından aşağıda verilen bölümleri inceleyiniz. Buna göre Hunların coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleriyle ilgili neler söylenebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız." (Kültür ve Miras, s. 41)

Altıncı sınıf ders kitabında kültürel farkındalık ve ifadeye ait frekans sayısındaki artışa rağmen bu sayı özellikle sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle karşılaştırıldığında oldukça düşük olarak değerlendirilebilir.

Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadeye İlişkin Bulgular

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına yönelik yapılan betimsel analizle "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfade" yetkinlik alanının yansıma durumu incelenmiştir. Ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin geçtiği ifadelerin her biri için frekans verilmiştir. Aşağıda altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına ilişkin frekans tablosu yer almaktadır.

Tablo 5 incelendiğinde; yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin toplam 144 frekans bulunduğu görülmektedir. Frekansların dağılımı incelendiğinde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin %29 oranında (f:42) en fazla etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. Bu öğrenme alanını %20 (f: 29) oranla kültür ve miras takip etmektedir. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin en az dağılım gösterdiği alanlarsa %6 oranla insanlar yerler ve çevreler (f: 8), bilim teknoloji ve toplum (f: 8) öğrenme alanlarıdır.

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, kültürel farkındalık ve ifadeyle ilgili yetkinliklere ilişkin toplam 33 frekans bulunmuştur. Frekansların dağılımı

Tablo 5.
Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Geçen Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfadenin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler (f)	%	Kültürel Farkındalık ve İfade (f)	%
Birey ve Toplum	26	18	5	15
Kültür ve Miras	29	20	11	34
İnsanlar Yerler ve Çevreler	8	6	2	6
Bilim Teknoloji ve Toplum	8	6	6	18
Üretim Dağıtım ve Tüketim	22	15	4	12
Etkin Vatandaşlık	44	29	2	6
Küresel Bağlantılar	9	6	3	9
Toplam (f)	144		33	

incelendiğinde, kültürel farkındalık ve ifadenin %34 oranla (f: 11) en fazla kültür ve miras öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. İlgili yetkinliğin en az dağılım gösterdiği öğrenme alanlarıysa %6 (f: 2) oranla, insanlar yerler ve çevreler ile etkin vatandaşlıktır.

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin frekansında bir önceki sınıf kademeesine göre bir düşüş olsa da diğer sınıf kademelerine göre nispeten daha düzenli bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Ama yine de ilgili yetkinlik belli başlı öğrenme alanlarında ön plana çıkarken (Birey ve Toplum, Etkin Vatandaşlık) diğer öğrenme alanlarında daha geri planda kalmaktadır. Bu bulgu, dört sınıf kademesinde de (4., 5., 6., 7.) sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin öğrenme alanlarına dağılımının benzer olduğunu göstermektedir.. Aşağıda etkin vatandaşlık öğrenme alanından alınmış bir ifadeye yer verilmiştir:

"Bir hayalim var: Gün gelecek dört küçük çocuğum, derilerinin rengine göre değil, karakterlerine göre değerlendirildikleri bir ülkede yaşayacaklar." (Etkin Vatandaşlık, s.182)

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı kültürel farkındalık ve ifade açısından değerlendirildiğinde diğer sınıf kademeleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu sınıf kademesinde de kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili ifadelerin dağılımının kitap genelinde az olduğu gözlenmiştir. Aşağıda kültür ve miras öğrenme alanından alınmış bir ifadeye yer verilmiştir:

"*Osmanlı Devleti dönemine ait aşağıda yer alan eserlerin hangi sanat dallarına ait olduğunu araştırarak altlarına yazınız." (Kültür ve Miras, s.81)*

Ders kitabındaki kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına ilişkin frekanslar incelendiğinde sadece kültür ve miras öğrenme alanında 10 frekansın üzerine çıktığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler" ile "Kültürel Farkındalık ve İfade"nin Sınıf Bazında Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Dört, beş, altı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıyan sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına yönelik frekanslar oluşturulduktan sonra bu frekanslar sınıf bazında karşılaştırılmıştır. Aşağıda ilgili yetkinlik alanlarının sınıf dağılımını gösteren yüzdelik grafiklere yer verilmiştir:

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin sınıf bazında yüzdelik karşılaştırmasının yer aldığı Şekil 2'ye bakıldığında, bu yetkinliklerin en az 5. sınıf (%17) Sosyal Bilgiler ders kitabında yer aldığı ve en fazla da 6. sınıf (%39) Sosyal Bilgiler ders kitabında yer aldığı görülmektedir. Kültürel farkındalık ve ifadenin sınıf bazında

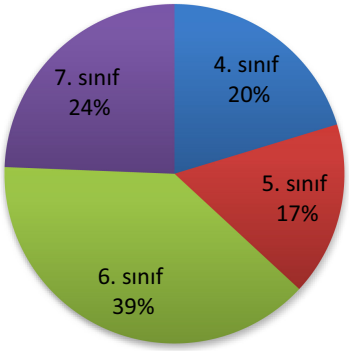

Şekil 2.
Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinliklerin Sınıf Bazında Dağılımı.

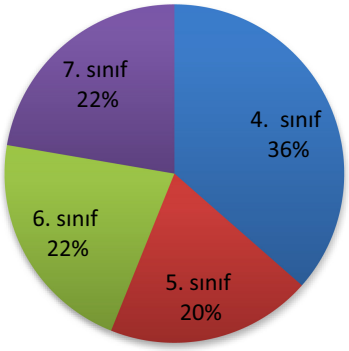

Şekil 3.
Kültürel Farkındalık ve İfadenin Sınıf Bazında Dağılımı.

karşılaştırmasının yer aldığı Şekil 3'e bakıldığında, bu yetkinlik alanının da benzer şekilde en az 5. sınıf (%20) Sosyal Bilgiler ders kitabında yer aldığı ve en fazla da 4. sınıf (%36) Sosyal Bilgiler ders kitabında yer aldığı görülmektedir.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin sınıflara göre dağılımı incelendiğinde özellikle 6. ve 7. sınıfta artış gösterdiği görülmektedir.. Beşinci sınıfın aksine altıncı sınıfta ise frekanslarda ani bir yükselme görülmektedir. Altıncı sınıfta görülen yoğunluğun yedinci sınıfla birlikte biraz daha azaldığı görülse de bu sınıf düzeyinde de ilgili yetkinlikler oldukça yüksektir. Kültürel farkındalık ve ifade ile ilgili yetkinliklerin dağılımında; dördüncü sınıf ders kitabı bir kenara bırakıldığında diğer sınıf kademelerinin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Bu üç sınıf kademesinde yüzdelik dağılım oldukça benzerdir.

Tarışma, Sonuç ve Öneriler

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki dağılımı incelendiğinde, genel olarak

bu yetkinlik alanlarının düzenli bir dağılım göstermediği ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Yüksel ve Taneri (2020) 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına yönelik yaptığı incelemede sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ile kültürel farkındalık ve ifadenin üniteler açısından dengeli olarak dağılmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin ders kitaplarındaki dağılımına bakıldığında bu yetkinlik alanının bazı öğrenme alanlarında yığılma gösterirken bazı öğrenme alanlarında ise yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Özellikle ilgili yetkinlik, etkin vatandaşlık öğrenme alanında yığılma gösterirken diğer öğrenme alanlarında görülme sıklığı azalmaktadır. Dördüncü ve beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına yönelik yaptıkları inceleme çalışmasında Karasu Avcı ve Faiz (2018), etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki beceri ve değerlerin analizini yapmışlardır. Bu çalışmada etkin vatandaşlık öğrenme alanında öne çıkan beceriler; 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı etkin vatandaşlık öğrenme alanında, işbirliği, sosyal katılım ve iletişim becerileriyken; 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı etkin vatandaşlık öğrenme alanında siyaset okuryazarlığı, karar verme, sosyal katılım ve araştırma becerileridir. Bu sonuç sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin içerdiği alt beceriler göz önüne alındığında bu öğrenme alanındaki yığılmayı açıklamaktadır.

Sosyal yetkinliklerle ilgili frekansın yüksek olduğu diğer öğrenme alanlarından olan; birey ve toplum, kültür ve miras, üretim dağıtım ve tüketim gibi öğrenme alanlarında iletişim boyutu ön plana çıkmaktadır. Benzer şekilde Aras ve Hayır Kanat (2020), 7. sınıf Sosyal bilgiler ders kitabına yönelik yaptıkları incelemede, konuların en fazla aile içi iletişim bağlamında ele alındığını tespit etmişlerdir. Çalışmada teknolojinin, eğitimin ve sosyal çevrenin iletişim ve aile içi iletişime etki ettiğine vurgu yapılmıştır.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerde insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanında ciddi bir azalma vardır. Bunun nedeni olarak bu öğrenme alanının daha çok coğrafya ile ilgili konuları içermesi ve bilgi ağırlıklı olması gösterilebilir. Benzer şekilde Kaçar ve Bulut (2020) yaptıkları araştırmada yedi öğrenme alanından sadece insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanının coğrafya kavramları ile bütünüyle ilgili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Üretim, dağıtım ve tüketim ile küresel bağlantılar öğrenme alanlarının ise kısmen coğrafya kavramları ile ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle coğrafya ile ilgili olan kavramların sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle yeterli düzeyde ilişkilendirilmediği söylenebilir.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin dağılımının azalma gösterdiği bir diğer öğrenme alanıysa küresel bağlantılardır. Bunun nedeni olarak bu öğrenme alanında daha çok olgusal bilgilerinağırlıklı olduğu konuların yer alması gösterilebilir. Öğrenme alanında yer alan konu başlıkları incelendiğinde Türkiye'nin komşularına, Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtmaya, kültürel unsurları tanımaya yönelik

bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle küresel bağlantılar öğrenme alanında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle ilişkilendirme konusunda bir eksiklik olduğu söylenebilir. Küresel bağlantılar öğrenme alanına içerdiği konular bazında yaklaşılırsa aslında sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler açısından ilişkilendirmenin zor olmadığı fark edilecektir. En azından sosyal yetkinliklerle ilgili daha fazla ifadeye yer verilmesi öğrenme alanın da daha çok benimsenmesine fayda sağlayabilir.

Dere ve Uçar (2020), 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarını ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmalarında, küresel bağlantılar öğrenme alanında öğretilmek istenen kazanımlara en uygun konuların 7. sınıfta yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır. Kalıp yargılar sorununun, 4. ve 7. sınıflarda işlendiği, 4. sınıfta daha çok kültürel farklılıklar vurgusunu ele alan kalıp yargılar konusunun, 7. sınıfta İslamofobi ve ırkçılık kavramlarıyla birlikte sunulduğu çalışmanın bir başka sonucudur. Burada da görüldüğü gibi küresel bağlantılar öğrenme alanının özellikle sosyal yetkinliklerle ilişkilendirilmeye müsait bir yapısı vardır.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler sınıf kademesi açısından değerlendirildiğinde 4. sınıftan sonra 5. sınıfta gözle görülür bir düşüş olduğu görülmüştür. 5. sınıfın aksine 6. sınıfta ise frekanslarda ani bir yükselme görülmektedir. Bu durum kitapların farklı yazarlar ve basım evlerinden çıkmış olmasıyla ilgili olabileceği gibi konuların daha çok sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerle ilişkili olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Bu görüşü destekler nitelikte Eryılmaz Ballı ve Kartal (2020), 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını inceledikleri araştırmalarında, kitapta iyi bir vatandaş olmak için gerçekleştirilmesi gereken görev ve sorumluluklara ve bunların yanında vatandaşların sahip oldukları haklara yer verilerek "iyi bir vatandaş yetiştirme" ye vurgu yapıldığını söylemektedirler. Bu durum ilgili sınıf düzeyinde sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerdeki yüksek frekansı açıklayabilir.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, sosyal yetkinlikler ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler olarak iki başlık şeklinde değerlendirildiğinde, ders kitaplarında vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin sosyal yetkinliklere göre daha ağırlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, Sosyal Bilgiler öğretim programının Sosyal Bilgiler öğretimi geleneklerinden "vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler" geleneğini daha fazla benimsemiş olmasından ileri geliyor olabilir. İfade edilen yetkinliğin sosyal ve vatandaşlık olmak üzere iki ayağı olduğu düşünüldüğünde, dağılımın daha dengeli olması, bu yetkinlik alanının hedeflediği becerilerin kazanımı konusunda daha etkili olabilir. Özellikle 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal yetkinlikler yok denecek kadar azdır. Bu da hem dersin doğası hem de bu yetkinlik alanının temsil ettiği beceriler düşünüldüğünde önemli bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Sosyal Bilgiler dersi, programda yer alan bu anahtar yetkinliğin en rahat

ilişkilendirilebileceği derslerden biri olmasına rağmen frekans sayısının bu kadar düşük olması düşündürücüdür. Kullanılan ders kitabının 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programından sonra ders kitabı olarak kabul edilmiş olması, ders kitabı seçimlerinin daha titiz bir şekilde yapılması gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kültürel farkındalık ve ifadeye ilişkin dağılımla sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere ilişkin dağılım karşılaştırıldığında kültürel farkındalık ve ifadeye ait frekansın daha az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak ders kitaplarındaki konuların edebi türlerle, sahne ve görsel sanatlarla, müzikle ilişkilendirilmesinin az olması gösterilebilir. Özellikle 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı hitap ettiği öğrenci yaşı ve gelişim özellikleri düşünüldüğünde, ilgili türlerle desteklendiğinde çok daha keyifli, eğlenceli ve kalıcı bir öğrenme gerçekleştirilebilir. Konuyla ilgili Yeşilbursa ve Sabancı (2015) tarafından, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi ürünlerin kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek için yapılan araştırmada bu fikri destekler sonuçlar ortaya konulmuştur. Öğretmen adayları, Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi türlerin kullanımının Sosyal Bilgiler içerisindeki alt disiplinlerden olan, tarih, coğrafya, hukuk, bilim ve teknoloji alanında rahatlıkla kullanılabileceğini ve bu durumun çocukların öğrenimlerini daha kalıcı hale getirebileceğine dair görüş bildirmişlerdir.

Kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına yönelik dağılım incelendiğinde, 4. sınıftan sonra frekans sayısında neredeyse yarı yarıya bir düşüş olduğu görülmektedir. 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında nispeten bir yükselme görülse de özellikle 5. sınıf ders kitabındaki dağılım oldukça düşüktür. Kültürel farkındalık ve ifadeyle ilgili yetkinliklerin düşük olmasının nedeni olarak, öğrencilerin görüşlerini bildirirken yaratıcı bir şekilde ortaya koymalarını sağlayacak; edebiyat, sahne sanatları, görsel sanatlar, müzik gibi alanlarla ilişkilendirilmenin az olması gösterilebilir. Ders kitaplarındaki etkinlikler çocukların yaratıcılıklarını teşvik edecek şekilde tasarlandığı taktirde frekans sayılarında da bir artış olması söz konusu olabilir. Fakat bunun tersine bahsi geçen alanlarla ilgili olarak ders kitaplarında doğrudan kullanılan materyal sayısı bile oldukça düşüktür. Benzer bir şekilde Polat ve Özkaral (2020) tarafından yapılan araştırmada, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine katkı sunabilecek problem resmi, yaratıcı resim ve eleştirel resim örneklerinin hiçbirisine yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Sadece edebiyat alanında bile çok fazla tür olduğu düşünüldüğünde, bu türlerden her biri ile ilgili birer örnek dahi verilmiş olsa kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına fayda sağlayacak bir adım atılmış olabilir. Kaymakçı (2013) tarafından yapılan araştırmada 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en fazla kullanılan türün hikaye olduğu ifade edilmektedir. Fakat şiir, gezi yazısı, söylev, atasözü, efsane, fıkra, marş, masal, mektup, roman, tiyatro, şarkı/türkü, günlük ve siyasetnamenin ise ders kitaplarında daha

az tercih edildiği vurgulanmaktadır. Bu durum, var olan zenginliğin yeterince ders kitaplarına yansıtılmadığını göstermektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan edebi eserlere yönelik yaptığı çalışmasında Görmez (2018), insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı hariç diğer öğrenme alanlarında edebi tür kullanımına yer verilmiş olsa da 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında edebi eserlere yeterince yer verilmediğini ifade etmiştir. Oruç (2009) tarafından yapılan araştırmada 6. sınıf ders kitaplarındaki edebi türler incelenmiştir. Fakat orada da benzer bir sonuç bulunmuş ve yer verilen edebi türlerin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Bu araştırmada kullanılan ders kitapları 2018 programından önce kullanılan kitaplardır. Fakat 2018 programında, yetkinliklerin eklendiği düşünüldüğünde bu programdan sonra kabul edilen kitaplarda da benzer sonuçlar görülüyor olması, ders kitapları hazırlanırken yetkinlik alanlarına çok dikkat edilmediği şeklinde yorumlanabilir.

Kültürel farkındalık ve ifadenin 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında da düşük frekans sergilemesi bu durumun sadece Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla ilintili olmayabileceğini düşündürmektedir. Ders kitaplarının hazırlanırken kazanımları temel aldığı düşünülürse belki de bu durumun nedenini kazanım odaklı aramak daha doğru olacaktır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sınıf kademesi ne olursa olsun kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanına daha çok yer verilmesi gerekir. Fakat alanyazın incelendiğinde genel olarak kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanının diğer ders kitaplarında da düşük olduğu sonucuna ulaşmış araştırmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri Kurudayıoğlu ve Soysal (2018) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada İlkokul Türkçe 1 ders kitabı beceriler ekseninde incelenmiştir. Kültürel farkındalık ve ifadeye, yüz on beş etkinlikte yalnızca on sekiz kez temas edildiği ve bu sayısının yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte genel olarak yetkinliklerin (ana dilde iletişim dışında) sayıca az olduğu ve temalar arasında dengeli bir şekilde dağıtılmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Benzer bir şekilde Soysal ve Kurudayıoğlu (2018) tarafından 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı kitabının yetkinlikler açısından incelendiği araştırmada, kültürel farkındalık ve ifadeye ait frekansın düşük olmasına dikkat çekilmiştir. Ders kitabında yetkinliklerin dengeli bir şekilde dağılması vurgulanmıştır. Yalkın ve Işık (2019) tarafından yapılan araştırmada ise Fen Bilimleri kazanımları yetkinlikler açısından incelenmiştir. Bu araştırmada, kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanıyla ilgili sadece iki alt kazanım bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kazanımlarda geri planda kalan yetkinliklere yer verilmesinin yaşam boyu öğrenen bireyler yetiştirmek adına önemli bir adım olduğu ifade edilmiştir. Tüm bunlardan hareketle kültürel farkındalık ve ifade yetkinlik alanı başta olmak üzere tüm yetkinliklerin gerek kazanımlara gerek de ders kitaplarına dengeli bir şekilde dağıtılmasıyla, öğretim programları ile hedeflenenlerin gerçekleşmesinin kolaylaşacağı söylenebilir.

2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer verilen Türkiye Yeterlilikler Çerçevesindeki (TYÇ) sekiz anahtar yetkinlik arasında yer alan "Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler ile Kültürel Farkındalık ve İfade'nin," Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma durumunu incelemeyi amaçlayan bu araştırmada, yapılan betimsel analizlerden elde edilen sonuçlar şöyledir:

Araştırma kapsamında incelenen sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki öğrenme alanlarına düzensiz bir şekilde dağıldığı görülmüştür. Yani ilgili yetkinlik bazı temalarda yığılma gösterirken bazı temalarda ise oldukça azdır. Bu dağılımın ise tüm sınıf kademelerinde (4, 5, 6, ve 7) benzer olduğu araştırmadan elde edilen bir başka sonuçtur.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin yığılma gösterdiği öğrenme alanlarının başında etkin vatandaşlık öğrenme alanı gelmektedir. İlgili yetkinliğin görülme sıklığının arttığı bir diğer öğrenme alanıysa birey ve toplum olmuştur. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerin en az görüldüğü öğrenme alanları incelendiğinde, insanlar yerler ve çevreler ile küresel bağlantılar öğrenme alanı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, sosyal yetkinlikler ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler şeklinde iki başlık olarak değerlendirildiğinde, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler daha fazlaykensosyal yetkinlikler geri planda kalmıştır. Buradan hareketle programda Sosyal Bilgiler öğretimi geleneklerinden "vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler" geleneğinin daha baskın olarak benimsendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun tüm sınıf kademelerindebenzer olduğu görülmektedir.

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler sınıf bazında karşılaştırıldığında, ilgili yetkinliklerin dağılımının eşit olmadığı görülmüştür. Sosyal ve vatandaşlıkla İlgili yetkinliklerin en fazla görüldüğü sınıf kademesi 6. sınıf olurken en az görüldüğü sınıf kademesi 5. sınıf olmuştur.

Araştırma kapsamında ele alınan bir başka yetkinlik alanı olan kültürel farkındalık ve ifadenin tüm sınıf kademelerinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki dağılımları incelendiğinde bu yetkinlik alanının kitaplarda oldukça az yer aldığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak ders kitaplarındaki konuların edebiyat, görsel sanatlar, sahne sanatları gibi alanlarla ilişkilendirilmesinin az olması gösterilebilir. Yine kültürel farkındalık ve ifadenin amaçlamış olduğu bir diğer beceri olan, çocukların kendilerini yukarıda isimleri geçen alanları kullanarak yaratıcı bir şekilde ifade etmesini sağlayacak etkinliklerin oldukça az sayıda yer aldığı görülmüştür. Çoğu etkinlik yaratıcılıktan uzak alışılagelmiş soru-cevap, yazı yazma, test gibi türleri içermektedir.

Bu araştırmada sekiz anahtar yetkinlikten sadece ikisi üzerinde durulmuştur. Daha kapsamlı bir araştırma için Sosyal Bilgiler ders kitapları diğer anahtar yetkinlikler

açısından incelenebilir. Araştırmanın sonuçlarından olan yetkinliklerin düzensiz dağılmasının nedenlerini ortaya çıkarmak adına, Sosyal Bilgiler kazanımlarının yetkinlikler açısından incelendiği araştırmalar yapılabilir. Yetkinliklerin dağılımındaki bu düzensizlik durumundan hareketle diğer disiplinler için hazırlanmış ders kitaplarında yetkinliklerin nasıl bir dağılım sergilediği incelenebilir.

Etik Komite Onayı: N/A.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – A.Ş.; Tasarım – A.Ş.; Denetleme – A.Ş.; Kaynaklar – M.G.S.; Malzemeler – M.G.S.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – M.G.S.; Analiz ve/veya Yorum – M.G.S.; Literatür Taraması – M.G.S.; Yazıyı Yazan – M.G.S., A.Ş.; Eleştirel İnceleme – A.Ş.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: N/A.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – A.Ş.; Design – A.Ş.; Supervision – A.Ş.; Resources – M.G.S.; Materials – M.G.S.; Data Collection and/or Processing – M.G.S.; Analysis and/or Interpretation – M.G.S.; Literature Search – M.G.S.; Writing Manuscript – M.G.S., A.Ş.; Critical Review – A.Ş.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Akpınar, M., & Kaymakcı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış [A comparative view to Turkish social studies education's general goals]. *Kastamonu Education Journal*, *20*(2), 605–626.

Aras, N. F., & Hayır Kanat, M. (2020). Güncel sosyal bilgiler müfredatı ve ders kitabında aileye bakış [Effect of change in social studies curriculum programs on family wiew in textbooks]. *Ulakbilge Social Sciences Journal*, *49*, 656–675.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

Dere, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programlarında (2005 ve 2017) sözlü tarih [Oral history in social studies teaching programs (2005 and 2017)]. *Journal of National Education*, *47*(219), 33–56.

Dere, İ., & Uçar, A. (2020). Küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının incelenmesi [Analysis of reflections of global connections learning area in social studies textbooks]. *Journal of Education for Life*, *34*(2), 212–240.

Dinç, E., & Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri [Teachers' views on the primary education secondary school social studies curriculum and its implementation]. *Journal of Social Studies Education Research*, *1*(1), 17–49.

Eryılmaz Ballı, F., & Kartal, S. (2020). Eğitimin siyasal işlevi; sosyal bilgiler ders kitabı örneği [Political function of education; social studies course book example]. *Adnan Menderes University Faculty of Education Journal of Educational Sciences*, *11*(1), 36–49.

Foncha, J. W., & Sivasubramaniam, S. (2014). The links between intercultural communication competence and identity construction in the university of Western Cape (uwc) community. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, *5*(10), 376–385. [CrossRef]

Gömleksiz, M. N., & Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi [An assessment of students' attitudes towards values in social studies curriculum]. *International Journal of Human Sciences*, *8*(1), 96–134.

Görmez, E. (2018). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan edebi eserler üzerine bir inceleme [An ınvestıgatıon on the lıterature works ın the secondary school socıal studıes textbooks]. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *5*(30), 4291–4296.

Kaçar, T., & Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi [Evaluation of the social studies curriculum and 4-7th grade social studies testbooks in the context of the geography concepts]. *Kahramanmaraş Sütçü İmam University Journal of Social Sciences*, *17*(2), 652–679.

Kafadar, T., Öztürk, C., & Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması [Comparison of social studies curriculums of different countries in the dimension of values education]. *Journal of AHI Evran University Kırşehir Faculty of Education*, *19*(1), 154–177.

Karasu Avcı, E., & Faiz, M. (2018). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi [Investigation of the skills and values taking place in "Effective Citizenship" theme in 4th and 5th grade social studies text books]. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, *2*(1), 1–21.

Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumu [The usage situation of oral and written literary works in social studies textbooks]. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty*, *20*, 230–255.

Kurudayıoğlu, M., & Soysal, T. (2018). İlkokul Türkçe 1 ders kitabının öğretim programındaki temel beceriler açısından incelenmesi [Examination of the first grade Turkish coursebook in terms of its relevance to the basic skills in Turkish language curriculum]. *Journal of Mother Tongue Education*, *6*(3), 670–683.

MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Turkey: MEB

Mesleki Yeterlik Kurumu (2015). *Türkiye yeterlikler çerçevesi*. Turkey: Mesleki Yeterlik Kurumu

Mutluer, C. (2013). Sosyal bilgiler programlarında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri(İzmir menemen örneği) [The views of social studies teachers about the skills contained ın social studies (the example of Izmir menemen^)]. *Electronic Turkish Studies*, *8*(7), 355–362.

Oruç, Ş. (2009). Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitaplarında edebi ürünler [The literal works ın the 6th class course booksof social studies]. *Turkey Social Studies Journal*, *13*(2), 10–24.

Polat, M., & Özkaral, T. C. (2020). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarına göre yayınlanmış 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel kaynaklar açısından karşılaştırılması [Vısual resources comparıson of the 5th grade socıal studıes course books publıshed ın accordance wıth the 2005 and 2017 socıal studıes currıculum]. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, *7*(8), 99–115.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (2003). *Key competencies for a successful life and a wellfunctioning society*. Hogrefe ve Huber.

Semenderoğlu, A., & Gülersoy, A. (2005). Eski ve yeni 4-5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi [Old and new 4-5. evaluation of class social studies curriculum]. *Dokuz Eylül University Buca Faculty of Education Journal*, *18*, 141–152.

Şen, A. (2019). Vatandaşlık eğitiminde değişiklik ve süreklilikler: 2018 sosyal bilgiler öğretim programı nasıl bir vatandaşlık eğitimi öngörüyor? [Changes and continuities in citizenship education: What kind of citizenship education does the 2018 social studies programme of study envisage?]. *Journal of Qualitative Research in Education – JOQRE*, *7*(1), 1–28.

Shamsi, N. (2004). *Modern teaching of social studies*. Anmol Publications.

Soysal, T., & Kurudayıoğlu, M. (2018). Milli eğitim bakanlığı 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı'nın 2017 programındaki yeterlilikler ve beceriler açısından incelenmesi [Study of mınıstry of educatıon 9th grade Turkısh language and lıterature coursebook ın terms of the skılls and capabılıtıes ın the 2017 program]. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, *48*, 238–254.

Turan, R. (2018). 2017 ilkokul ve ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı üzerine genel bir değerlendirme [A general evaluatıon on 2017 prımary and mıddle school socıal studıes currıculum]. *Dıalectology Natıonal Journal of Socıal Scıences*, *19*, 295–327.

Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı (2021). Retrieved from https://portal.tyc.gov.tr/.

Yalçın, A., & Akhan, N. (2019). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi [An ınvestigation into the social studies programs from the early republic to the present in terms of social studies teaching approaches]. *Journal of Theoretical Educational Science*, *12*(3), 842–873.

Yalkın, B., & Işık, A. D. (2019). Fen Bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımların yaşam boyu öğrenme yetkinlikleri açısından incelenmesi [An examination of the science curriculum acquisitions in terms of lifelong learning competences]. *Journal of Limitless Education and Research*, *4*(2), 167–188.

Yeşilbursa, C. C., & Sabancı, O. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünlerin kullanımına yönelik görüşleri [Pre-service social studies teachers' views on using of literary works in social studies teaching]. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, *36*, 19–33.

Yiğittir, S., & Kaymakcı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi [Examination of activities in primary school social studies curriculum guides (4th to 7th grades) in terms of value education approaches]. *AHI Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13*(2), 49–73.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, S., & Tanerİ, A. (2020). Hayat bilgisi ders kitaplarının anahtar yetkinlikler açısından incelenmesi [Examination of life science textbooks in terms of key competencies]. *Gazi Journal of Education Sciences*, *6*(2), 185–209. [CrossRef]

Zylkiewicz-Plonska, E., & Acienė, E. (2014). The need for creatıng and developing ıntercultural competences among ınternational students. *Tıltaı*, *2*, 89–107.